

תוכן עניינים

תוכן עניינים	1
מבוא	2
1. המשטר הבינלאומי של זכויות עובדים	5
1.1 ההכרזה לכל באי העולם בדבר זכויות האדם (1948)	5
1.2 האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (1966)	6
1.3 ארגון העבודה הבינלאומי	6
1.4 ההצהרה על העקרונות והזכויות הבסיסיות בעבודה משנת 1998	7
2. זכויות עובדים בסין	9
2.1 מחויבות סין לאמנות בינלאומיות בנוגע לזכויות עובדים	9
2.2 חקיקה סינית בשוק העבודה	10
2.3 שכר המינימום בסין	12
2.4 התייחסות החוק הסיני לזכות להתאגדות	12
2.5 מערכת היחסים בין אפל ופוקסקון	13
2.6 מציאות מול הצהרה: היעדר אכיפה בפועל של חוקי העבודה הסינים	14
3. המאבק לשיפור תנאי ההעסקה בסין- גורמים ושותפים במאבק	17
3.1 החברות הבינלאומיות- מנגנוני האחריות התאגידית	17
3.2 FLA	18
3.4 SACUM	18
3.5 China labor watch	19
3.6 FCLB- Friends of china labor bulletin	19
4. סיכום ומסקנות	20
5. ביבליוגרפיה	22

מבוא

אחת התופעות הכלכליות המשמעותיות ביותר בעשור האחרון היא עלייתה של סין כמעצמה כלכלית עולמית והפיכתה למה שניתן לכנות "המפעל של העולם" (The world's manufacturing powerhouse) (Mees, 2016). הגלובליזציה העולמית והתפתחויות טכנולוגיות לצד פערים גדולים ברגולציה וזכויות עובדים בין העולם המערבי ומדינות עולם שלישי הובילו לכך שחברות מערביות רבות העבירו את מרכזי הייצור שלהם לארצות מזרח אסיה, וסין היא הבולטת מביניהן כיום¹. רובם ככולם של המחקרים בנושא זה מצביעים על כך שהגורמים העיקריים שאפשרו את תופעה זו הם תנאי ההעסקה הירודים של הפועלים הסינים, יחסי הכח הלא סימטריים בין חברות הענק הבינלאומיות לקבלני המשנה המקומיים שלהן והיעדר הרצון או האינטרסים של הממשל הסיני לאכוף את חוקי העבודה הקיימים, או לפעול לשינוי המצב.

לצד המשמעויות הכלכליות, תשומת לב רבה מופנית בשנים האחרונות למשמעויות החברתיות של תופעה זו ובפרט לזכויות ותנאי ההעסקה של העובדים הסיניים בתעשייה ענקית זו שהתפתחה. השאלות שעולות במסגרת העיסוק בנושא עוסקות במוסריות של התופעה והאם שיקולים כלכליים צריכים לבוא על פני שיקולים חברתיים. החברה שעומדת בלב הדיון בשנים האחרונות היא חברת אפל (Apple) האמריקאית, המייצרת את מוצריה בסין, וביניהם מוצר הדגל שלה- האייפון- המיוצר על ידי חברת פוקסקון (Foxconn) במספר אתרים ברחבי סין. חשוב לציין שלא מדובר בתופעה ייחודית לאפל ורוב חברות הטכנולוגיה בעולם מייצרות את מוצריהם בסין עצמה או במדינות אסיאתיות אחרות. יותר מכך, ההאשמות של חברות מערביות בהתנהגות שכזו, כלומר ניצול תנאי ההעסקה הירודים והיעדר הרגולציה במדינות עולם שלישי, היא גם אינה תופעה חדשה. הדוגמא הבולטת בהקשר זה היא חברת ההנעלה האמריקאית Nike, אשר הואשמה עוד משנות ה-70 של המאה הקודמת שהיא מאפשרת העסקה בתנאי עבדות והעסקת ילדים במפעליה במזרח אסיה (Miller, 2014). הפרשה הגיעה לשיאה בסוף שנות ה-90 עם הודאה של החברה בהתנהגות פסולה, שינוי מהותי בנהלי החברה וקמפיין תקשורתי גדול. אם כן, עולה השאלה- מדוע היום דווקא אפל מקבלת את מרבית תשומת הלב ומדוע המיקוד הוא בה, גם בעבודה זו?

תשובה לכך ניתן למצוא בסיבות שהעמידו את נייקי במרכז הביקורת בשנות ה-90. כפי שנייט וגרינברג (Knight and Greenberg, 2002) מראים בניתוח שלהם את הנושא, ההתמקדות דווקא בנייקי נבעה מהבולטות הסימבולית והכלכלית שלה, והיותה אחת מהחברות המתוקשרות בעולם באותו זמן מבחירה ומבחירה מודעת, תוך כדי שימוש רב בסלבריטאים ספורטאים וקמפיינים מתוקשרים. באופן דומה, ניתן להשליך את טענותיהם של נייט וגרינברג על אפל, שהיא כיום החברה בעלת השווי הגדול בעולם כיום, ולכן טבעי שדווקא היא תעמוד בלב הביקורת. בנוסף לכך התדמית שאפל אימצה, ואשר היא משקיעה כל כך הרבה משאבים וכסף לתחזק אותה, היא של חברה מתקדמת, חדשנית, ליברלית וסביבתית. עבור רבים זהו הקסם של המותג 'אפל' המייצג את ערכים מערביים אלו הנתפסים כחיוביים ונעלים. מאירס ופלו (Myers & Fellow, 2014) מוסיפים לתדמית החדשנות את העובדה שאפל היא מובילה בכל הנוגע ליצירת משרות חדשות בתוך ארה"ב ומובילת שוק. הסתירה הבולטת בין החזון והתדמית המוצגים על ידי החברה לבין המצב בפועל במפעלים המייצרים עבורה הוא גדול וקשה לגישור, וככל הנראה הוא המעורר את הביקורת והעניין הגדולים. עבודה זו מתמקדת באפל כחקר מקרה מסיבות אלו, וגם מסיבה טכנית- העניין הגדול שאפל מעוררת והדיון הנרחב מייצרים שפע חומרים, עיתונאיים ומחקריים, אשר מהווים את הבסיס לעבודה זו. סיבה אחרונה היא המעורבות של שתי החברות בפרשה שהפכה למקרה המייצג ביותר

¹ דיון נרחב במשמעויות הכלכליות של הגלובליזציה והכלכלה העולמית החדשה שנוצרה בדמותה, שחורג ממתחום עיסוקה של עבודה זו, ניתן לראות אצל תושב-אייכנר, נ' (2009). *שינוי חוקי המשחק בעולם העבודה - סקירת ספרות*. ירושלים: מינהל מחקר וכלכלה משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה

1. המשטר הבינלאומי של זכויות עובדים

זכויות עובדים מתבססות על קיומן של זכויות אדם בסיסיות. ניתן לזהות ביטויים ראשונים להכרה בזכויות אדם בתחילת המאה ה-13 בבריטניה (מסמך הימנה כרטא') ובהמשך בכתב הזכויות (Bill of rights) בשנת 1689. מסמך מכונן נוסף הוא מגילת העצמאות האמריקאית בשנת 1776, במקביל למהפכה הצרפתית בשנת 1789 במסגרתה הוכרזה והתקבלה התפיסה על פיה כל בני האדם שווים ושקיימות זכויות טבעיות לכל אדם בצורה נרחבת (Samnøy, 1993).

החשיבות של אירועים ומסמכים נפרדים אלו היא ההשפעה הנרחבת על הנורמות החברתיות (Cole, 2009). מדינות נוספות הושפעו ממהלכים שכאלו, וזכויות האדם הוטמעו במערכות המשפט של מדינות רבות. עם זאת, היעדר אמנה או מסמך בינלאומי הקשה על קבלתן של זכויות באופן אוניברסלי. מלחמת העולם השנייה היוותה מבחינות רבות נקודת שפל בכל הנוגע לזכויות אדם, ואכן בסוף המלחמה נוסח המסמך המודרני המשמעותי ביותר למשטר הבינלאומי של זכויות אדם שהוא ההכרזה האוניברסלית של זכויות אדם של האו"ם בשנת 1948 (Samnøy, 1993).

יש לזכור שהכרזות מסוג זה הן בעלות מימד הצהרתי והן אינן מחייבות מדינות מבחינה משפטית. לעומת זאת, אמנות הן הסכמים בינלאומיים אשר עשויות ליצור התחייבות משפטית. התחייבות זו נוצרת מאשרור של האמנה על ידי המדינה החותמת, או הצטרפות של מדינה לאמנה בשלב מאוחר יותר. חשוב לציין גם את האפשרות של מדינה להצטרף לאמנות עם הסתייגויות, כמו כן אפשרות שהיית זכויות אדם מסוימות על ידי המדינה במצבי חירום, פגיעה בזכויות אחרות או שמירה על הציבור או פגיעה בחוקי המדינה, על פי תפיסתו של הממשל (Samnøy, 1993).

1.1 ההכרזה לכל באי העולם בדבר זכויות האדם (1948) (The Universal Declaration of Human Rights)

ההכרזה כוללת 30 סעיפים, אשר הבולטים מביניהם הנוגעים לזכויות עובדים הם איסור על עבדות, חופש ההתאגדות, הזכות לשכר שווה בעד עבודה שווה, הזכות לשכר הוגן, הזכות למנוחה, פנאי, שעות עבודה מתקבלות על הדעת ולחופשה בשכר (האגודה לזכויות אזרח בישראל, 2011)². הכרזה זו הייתה הראשונה מבין מספר אמנות והכרזות של האו"ם ומוסדותיו בכל הנוגע לזכויות אדם. היא השלימה למעשה את ההתייחסות לזכויות אדם שהופיעה במגילת האו"ם ב-1945: בעוד במגילת האו"ם צוין שהמדינות החברות באו"ם מתחייבות לשמור ולפעול למען הגנה על זכויות אדם, הזכויות עצמן לא מפורטות.

החשיבות של מסמך זה היא בתקדימיות שלו - בפעם הראשונה ארגון גלובלי בעל מעמד ולגיטימיות אימץ באופן מפורש זכויות אדם באופן רשמי (Samnøy, 1993). סמוי ממשיך ומציג את הדיון שהתפתח בזמן אמת לגבי התוקף המשפטי של ההכרזה. מול אלו שראו את ההכרזה כמעין מדריך לסטנדרטים מוסריים אך לא מחייבים, יש שראו את הצהרה זו כחלק מאמנת מגילת האו"ם ולכן כמסמך מחייב את כל המדינות החברות בארגון. על פי סמוי במאבק זה על חוזקו המשפטי של המסמך הושגה הכרעה ברורה. לטענתו השפעתו של המסמך חרגה מעבר לציפיות האופטימיות ביותר של יוזמיו, הוא התקבל כחלק מהמשפט הבינלאומי המקובל והיווה במהלך העשורים שחלו אחרי פרסומו את הבסיס לשיח משפטי בינלאומי בנוגע לזכויות אדם. בנוסף, על פי סמוי ההישג הגדול ביותר של הכרזת 1948 היא בכך שלא ראשונה הפרט הפך לנתון לחוק הבינלאומי ולא רק ישויות מדינתיות. עם זאת, מעצם ההגדרה של מסמך זה כהכרזה הוא אינו מסמך המחייב משפטית באופן

² נוסח עברי מלא של ההכרזה ניתן לקרוא באתר של האגודה לזכויות אזרח בישראל, אוהור מ-

<https://law.acri.org.il/he/71>